

ТЕРНУЩАК М. М.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та процесу, фінансового, інформаційного
права

(Державний вищий навчальний
заклад «Ужгородський національний
університет»)

УДК 342.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.34>

СПЕЦИФІКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ

У статті, крізь призму аналізу положень Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актів, досліджено особливості адміністративної відповідальності окремих категорій осіб.

Розкрито та систематизовано специфіку адміністративної відповідальності окремих категорій осіб, як неповнолітні, військовослужбовці та інших прирівняних осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів при вчиненні адміністративних правопорушень, іноземці та особи без громадянства, посадові особи, власники (співвласники) транспортних засобів, юридичні особи.

Констатовано дискусійність норм, які регламентують виключну судову підвідомчість у справах про адміністративні правопорушення вчиненні неповнолітніми. Обумовлено доцільність внесення змін нормативного характеру щодо адміністративної підвідомчості справ про адміністративні правопорушення вчиненні неповнолітніми, у разі застосування до них заходів впливу.

Резюмовано, двоякий зміст адміністративної відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів. З однієї сторони, встановлено спеціальний порядок, що регламентований в дисциплінарних статутах, з іншої, законодавчо закріплено сфери та конкретні склади правопорушень за вчинення яких передбачено загальний порядок. При вчиненні військових адміністративних правопорушень, з метою відмежування адміністративної від кримінальної відповідальності, законодавець спрямовує до кваліфікуючих ознак військових правопорушень таких як: військовий стан, особливий період, бойова обстановка, тяжкі наслідки та інших.

Проаналізовано особливості нормативного регулювання притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, специфіка, правовий статус, неповнолітні, військовослужбовці, іноземці та особи без громадянства, посадові особи, юридичні особи.

Ternushchak M. M. Specifics of administrative liability of certain categories of persons

In the article, through the prism of analysis of the provisions of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and other regulatory legal acts, the author examines the peculiarities of administrative liability of certain categories of persons.

The author reveals and systematizes the specifics of administrative liability of certain categories of persons, such as minors, military personnel and other equated persons who are subject to disciplinary statutes in case of committing administrative

offenses, foreigners and stateless persons, officials, owners (co-owners) of vehicles, and legal entities.

The author notes that the provisions regulating exclusive judicial jurisdiction in cases of administrative offenses committed by minors are controversial. Therefore, the author determines the expediency of introducing regulatory changes regarding the possibility of administrative jurisdiction over cases of administrative offenses committed by minors, in case of application of measures of influence to them.

The author summarizes the twofold content of administrative liability of servicemen and other persons subject to disciplinary statutes. On the one hand, there is a special procedure regulated by disciplinary statutes, and on the other hand, the scope and specific elements of offenses for which the general procedure is provided for are legally established. In the case of military administrative offenses, in order to distinguish administrative from criminal liability, the legislator refers to the qualifying features of military offenses, such as martial law, special period, combat situation, grave consequences and others.

The author analyzes the peculiarities of regulatory framework for bringing legal entities to administrative liability.

Key words: *administrative liability, specificity, legal status, minors, military personnel, foreigners and stateless persons, officials, legal entities.*

Вступ. Норми адміністративно-деліктного законодавства визначають суб'єкта адміністративного правопорушення, як осудну особу яка на момент вчинення адміністративного проступку досягли шістнадцятирічного віку. При цьому, глава друга Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 13–16) та ряд інших статей 184, 279-1–279-8 конкретизують особливості адміністративної відповідальності окремих категорій осіб, що обумовлює спеціальні правила та процедури здійснення деліктного провадження.

Між тим, такі особливості адміністративної відповідальності певних категорій осіб, зокрема військовослужбовців, регламентують і спеціальний порядок притягнення до відповідальності та умови кваліфікації справ про адміністративні правопорушення.

Відтак, аналіз специфіки та особливостей адміністративної відповідальності певних категорій осіб, є актуальним з позиції подальшого напрацювання удосконалення деліктного законодавства.

Постановка завдання. В межах відповідного дослідження ставимо за мету та вважаємо доцільним розкрити та систематизувати специфіку адміністративної відповідальності певних категорій осіб в розрізі аналізу чинного адміністративно-деліктного законодавства.

Результати дослідження. Адміністративно-деліктне законодавство регламентуючи засади та порядок притягнення до адміністративної відповідальності, зокрема у положеннях гл. 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, визначає специфіку відповідальності певних (окремих) категорій осіб, таких як неповнолітні, військовослужбовці та інших прирівняних осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів при вчиненні адміністративних правопорушень, іноземці та особи без громадянства, посадові особи, власники (співвласники) транспортних засобів та юридичні особи. Відповідна специфіка полягає у регламентації особливих правил стосовно вищезазначених категорій осіб, що впливає із їх правового статусу.

Розглянемо особливості адміністративної відповідальності певних (окремих) категорій осіб в послідовності визначеною в ст. 13–16 КУпАП.

Почнемо з особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб. Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлено, що до неповнолітніх в основному застосовуються заходи впливу такі як, зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого, попередження, догана або сувора догана, передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному

або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання. Відповідне нормативне положення обумовлене віком неповнолітнього, що є пом'якшуючою обставиною адміністративної відповідальності. Як виняток, законодавцем передбачено можливість накладення адміністративних стягнень на неповнолітніх на загальних підставах при вчиненні таких правопорушень як незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах, дрібне викрадення чужого майна, жорстоке поводження з тваринами, правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, дрібне хуліганство, булінг (цькування) учасника освітнього процесу та інших [1].

При вчиненні адміністративних правопорушень неповнолітніми у віці від 14 до 16 років до адміністративної відповідальності притягуються батьки або особи, які їх замінюють шляхом накладення на них штрафу, а також при вчиненні неповнолітніми кримінальних правопорушень у віці з якого не передбачено настання кримінальної відповідальності [1]. Прикладом виступає кваліфікація по ч. 3, 4 ст. 184 (Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей) КУпАП.

Порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення вчиненими неповнолітніми у віці від 16 до 18 років обумовлений виключно судовою підвідомчістю таких справ щодо неповнолітніх, які вчинили адміністративні правопорушення [1; 2]. Показання неповнолітніх осіб, за розсудом суду, надаються в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі або представників органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей.

Крім того, неповнолітні у віці від 16 років можуть бути притягнутими до адміністративної відповідальності за порушення митних правил [3].

В умовах гуманізації законодавства про відповідальність, в тому числі щодо неповнолітніх, та розробки нового проекту КУпАП, дискусійними виступають норми які регламентують виключну судову підвідомчість у справах про адміністративні правопорушення. Як відомо до адміністративної відповідальності неповнолітні притягуються у віці від 16 років з особливостями описаними вище. На наш погляд, у новій редакції КУпАП доцільно визначити можливість адміністративної підвідомчості таких справ, у разі застосування до них заходів впливу.

Особливістю адміністративної відповідальності посадових осіб є вчинення правопорушень при виконанні ними службових обов'язків у різних сферах таких як, недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління (незаконне використання найменування та ознак належності до Національної поліції України, Бюро економічної безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, самоуправство, перешкоджання уповноваженим особам податкових органів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у проведенні перевірок), державного і громадського порядку (мобінг (цькування) працівника, здійснення суб'єктом господарювання господарської діяльності без декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства у сфері пожежної безпеки), природи (порушення правил використання земель, порушення вимог щодо охорони надр, незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур), здоров'я населення (порушення правил щодо карантину людей, порушення вимог режиму радіаційної безпеки в місцевостях, що зазнали радіоактивного забруднення) [1].

По-суті, законодавець у положеннях КУпАП щодо відповідальності посадових осіб обмежується конструкцією «недодержанні встановлених правил у сферах...», що не містить особливостей процедурного змісту. Натомість, звертаючись до санкцій складів адміністративних правопорушень де суб'єктом також можуть виступати посадові особи, констатуємо вищий розмір штрафу відносно загального суб'єкта що застосовується до них.

При вчиненні адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху шляхом фіксації в автоматичному режимі спеціальними технічними

засобами з функціями фото- і кінозйомки, відеозапису, засобами фото- і кінозйомки, відеозапису до адміністративної відповідальності притягаються власники (співвласники) транспортних засобів (фізична особа або керівник юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб чи належний користувач транспортного засобу. В свою чергу, при реєстрації транспортного засобу за межами території України при подальшій законодавчій забороні державної реєстрації в Україні за вчинення аналогічних правопорушень до адміністративної відповідальності притягаються особа, що ввезла транспортний засіб на територію України [1].

За правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, що зафіксовані в автоматичному режимі спеціальними технічними засобами з функціями фото і кінозйомки, відеозапису, засобами фото і кінозйомки, відеозапису передбачено сплату 50% від визначеної суми штрафу протягом 10 банківських днів, що вважається повним виконанням адміністративного стягнення [1].

Надалі КУпАП виділяє таку спеціальну категорію правопорушників як військовослужбовці та інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів. Відносно цієї категорії законодавством визначено ряд особливостей адміністративної відповідальності.

По-перше, притягнення до адміністративної відповідальності відповідної категорії осіб відбувається за умовами та порядком врегульованим дисциплінарними статутами такими як, Дисциплінарний статут Збройних Сил України, Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України, Дисциплінарний статут служби цивільного захисту (військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти під час проходження зборів, особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, поліцейські [4; 5; 6].

По-друге, військовослужбовці та інші особи (вказані вище) також притягуються до адміністративної відповідальності на загальних умовах (застосовуються адміністративні стягнення за винятком громадських робіт, виправних робіт, адміністративного арешту) при порушенні правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невиконання заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію. За порушення правил дорожнього руху військовослужбовцями строкової служби, а саме водіями транспортних засобів Збройних Сил України, інших військових формувань, Державної спеціальної служби транспорту та при вчиненні військових адміністративних правопорушень, штраф як адміністративне стягнення не застосовується, а сформовані матеріали справи передаються уповноваженим органам для притягнення до дисциплінарної відповідальності за відомчими статутами [1].

По-третє, у разі вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти під час проходження зборів притягуються до адміністративної відповідальності тільки за умов, якщо відповідне правопорушення не тягне за собою кримінальну відповідальність. При кваліфікації, в першу чергу, враховуються кваліфікуючі ознаки, а саме тяжкі наслідки, істотна шкода, особливий період, бойова обстановка та інші [1].

По-четверте, до військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів під час проходження зборів за вчинення військових адміністративних правопорушень, поряд із попередженням та штрафом, може бути застосовано особливий вид адміністративного стягнення – арешт з утриманням на гауптвахті строком до 15 діб. Однак цей вид стягнення заборонено застосовувати до жінок-військовослужбовців [1].

Отже, нормативно закріплено, що адміністративна відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за своєю природою є двояка. З однієї сторони, передбачено спеціальний порядок в дисциплінарних статутах, що прирівнює адміністративну відповідальність до відомчої, а по факту до дисциплінарної, що передбачає проведення службового розтеження. З іншої, законодавець закріплює сфери та конкретні склади правопорушень за вчинення яких передбачено загальний порядок. Щодо вчинення, власне військових правопорушень, то тут законодавець з метою відмежування адміністративної від кримінальної відповідальності спрямовує до кваліфікуючих ознак військових правопорушень в цілому таких як: військовий стан, особливий період, бойова обстановка, тяжкі наслідки і. т. д.

Між тим, в умовах воєнного стану, спостерігаємо тенденції посилення адміністративної відповідальності цієї категорії осіб. Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», внесено зміни до КУпАП щодо збільшення строку арешту на гауптвахті до 15 діб, підвищено рівень санкцій за вчинення військових адміністративних правопорушень (гл. 13-Б) [7].

За умовами чинного законодавства іноземці та особи без громадянства, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах як і громадяни України. Проте щодо вчинення адміністративних правопорушень, що грубо порушують правопорядок до іноземців та осіб без громадянства може застосовуватися особливий вид стягнення – адміністративне (примусове) видворення [1]. Крім того іноземці та особи без громадянства можуть підлягати примусовому поверненню в країну походження або третю країну, у разі порушення охорони громадського порядку [8].

Виключно іноземці та особи без громадянства притягуються до адміністративної відповідальності за проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, порушення правил транзитного проїзду через територію України [1]. Виняток по вищезазначеній ситуації становить намір отримати притулок чи бути визнаними в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту [9].

Проблематика відповідальності юридичних осіб за адміністративні правопорушення є доволі актуальною та дискусійною з огляду на зміст відповідного поняття та фрагментарне регулювання у нормах законодавства, враховуючи перелік сфер господарської діяльності щодо застосування фінансово-штрафних санкцій.

Кодексом про адміністративні правопорушення передбачено, що до відповідальності притягується керівник юридичної особи, за яким зареєстровано транспортний засіб у разі вчинення правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованого в автоматичному режимі або за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису). Враховуючи характер вище зазначеного положення та специфіку розгляду цієї категорії справ, юридична особа притягується до адміністративної відповідальності шляхом накладення до неї адміністративного стягнення у вигляді штрафу.

Нормативно передбачена можливість застосування до юридичних осіб за порушення ними законодавства і у інших сферах штрафу як адміністративного стягнення. Однак, законодавство про адміністративні правопорушення має прогалину щодо визначення загальних правил та процедур саме адміністративної відповідальності юридичних осіб, без чого неможливо забезпечити належний захист цих осіб від неправомірного притягнення до відповідальності [10].

На противагу Кодексу про адміністративні правопорушення у положеннях Господарського кодексу України визначено загальні правила для відповідальності юридичних осіб, які в даному нормативно правовому акті називають адміністративно-господарською відповідальністю (санкціями). Відповідний термін вживається в зазначеному кодексі не тільки щодо санкцій та відповідальності суб'єктів господарювання, а й щодо відносин, які становлять предмет його регулювання [11].

Сфери господарювання які передбачають адміністративну та іншу відповідальність юридичних осіб визначені у законодавчих актах, якими врегульовано процедура надання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності. Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» встановлює вичерпний перелік відповідних документів у різних сферах [12].

Наведемо окремі приклади. Так згідно Закону України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р. № 2498-ХІІ за правопорушення в галузі ветеринарної медицини на фізичних, юридичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності, чия діяльність пов'язана з вихованням (розведенням) тварин, виробництвом та обігом об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, а також з наданням послуг лабораторної діагностики та веденням ветеринарної практики, накладається штраф. Законами України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. та «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-ІІІ встановлено, що при вчиненні суб'єктами господарювання недобросовісної конкуренції, тягне за собою накладення штрафу у розмірі до п'яти відсотків доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16.05.1995 р. № 162/95-ВР визначив відповідальність, в тому числі адміністративну, юридичних осіб за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України, зокрема за незаконну промислову діяльність, незаконну експлуатацію природних ресурсів та інших правопорушень. Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» від 14.10.1994 р. № 208/94-ВР передбачає відповідальність юридичних і фізичних осіб – підприємців (суб'єктів містобудування) за правопорушення у сфері містобудівної діяльності. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ встановлює адміністративну відповідальність до підприємств, підприємців, установ, організацій фінансово-штрафні санкції за порушення санітарного законодавства.

Висновки. Таким чином, нормативне закріплення специфіки адміністративної відповідальності окремих категорій осіб, розкриває особливості здійснення деліктного провадження відповідно до спеціального статусу осіб визначених у ст. 13–16 КУпАП.

Безумовно, що деліктне законодавство потребує оновлення, враховуючи невирішеність питання щодо розмежування адміністративних правопорушень та проступків, що наразі є синонімічними поняттями, які породжують суперечки з підвідомчістю справ. Також, у рамках дерадянзації законодавства про адміністративну відповідальність, КУпАП необхідно замінити новою редакцією, що відповідає б західним стандартам.

Відповідна ситуація впливає і на кодифіковане закріплення загальних засад та уніфікацію процесу притягнення до відповідальності юридичних осіб. Фрагментарні положення щодо притягнення керівника юридичної особи до адміністративної відповідальності та монополізм штрафу як основного стягнення, що застосовується до юридичної особи дуже обмежено розкривають зміст інституту юридичної особи як повноцінного суб'єкта адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 04.01.1995 р. № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст.552.
4. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст.197.
5. Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту: Закон України від 05.03.2009 р. № 1068-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 29. Ст.398.
6. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22.02.2006 р. № 3460-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 29. Ст.245.
7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text>
8. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст.179.
9. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст.146.
10. А.Т. Комзюк, Є.А. Липій. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: деякі проблеми правового регулювання. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 34-38.
11. Ю.Ю. Пустовіт, О.В. Запотоцька, В.О. Тімашов. Сьогодення адміністративної відповідальності юридичних осіб. *Держава та регіони*. Серія: Право, 2020 р., № 3 (69). С. 82-86.
12. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011 р. № 3392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. Ст.532.

